

“*L'error de Descartes*”

ANTONIO DAMASIO¹

“Malgrat no puc dir amb seguretat què és allò que va excitar el meu interès en les bases neurals de la raó, sí sé quan em vaig convèncer amb certesa que les teories tradicionals sobre la naturalesa de la racionalitat no podien ser correctes. Des d’una època molt primerenca de la meua vida se m’havia advertit que les decisions encertades procedien d’un cap fred, que les emocions i la raó no es mesclaven, com l’oli i l’aigua. Vaig créixer avesat a pensar que els mecanismes de la raó existien en una regió distinta de la ment, en la que no s’havia de permetre que l’emoció s’hi fiqués pel mig, i quan pensava en el cervell que hi havia al darrere d’aquella ment imaginava sistemes neurals separats per la raó i l’emoció. Era aquesta una opinió molt generalitzada sobre la relació entre raó i emoció, en temes mentals i neurals.

(...) El tema principal de *L'error de Descartes* és la relació entre les emocions i la raó. Partint de la base del meu estudi amb pacients neurològics amb defectes en la presa de decisions i desordre emocional, vaig aventurar la hipòtesi (coneguda com la *hipòtesi del marcador somàtic*) de que les emocions entraven en l’espiral de la raó, i podien ajudar en el procés de raonament en lloc de pertorbar-lo sense excepció, que era la creença comuna. (...) No hi ha dubte que, en determinades ocasions, les emocions poden ser un substitut de la raó. El programa d’acció emocional que anomenem *por* aconseguix mantenir la major part d’èssers humans fora de perill, ràpidament i amb poca o ninguna ajuda de la raó. Un esquirol o un ocell respondran en front d’una amenaça sense pensar, i el mateix pot passar-li a un ésser humà. En efecte, en determinades circumstàncies pensar massa pot ser menys avantatjós que no pensar en absolut. En això consisteix la bellesa del funcionament de les emocions al llarg de l’evolució: permet que els éssers vius reaccionin amb intel·ligència sense tenir que pensar intel·ligentment. No obstant això, en els éssers humans aquesta història s’ha complicat més, per a bé i per a mal. La raó fa el mateix que les emocions però ho aconseguix de manera conscient. La raó ens brinda l’oportunitat de pensar amb intel·ligència abans de reaccionar de forma intel·ligent, a més a més d’una altre aspecte positiu: sembla ser que les emocions poden resoldre molts, tot i que no tots, els problemes que planteja el nostre complex entorn i, en determinades ocasions, les solucions que aporten son contraproductes.

(...) Tampoc vol dir això que quan els sentiments tenen una acció positiva, prenguin la decisió ells per nosaltres, o que no siguem éssers racionals. Només suggereixo que determinats aspectes del procés de l’emoció i els sentiments són indispensables per a la racionalitat. En el millor dels casos, els sentiments ens encaminen en la direcció adequada, ens condueixen al lloc apropiat en un espai de presa de decisions en el que podrem fer un bon ús dels instruments de la lògica. Ens

1 Antonio Damasio és professor de Neurociència, Neurologia i Psicologia a la Universitat de Southern California on dirigeix l’Institut del Cervell i la Creativitat. En la seva important obra “*L'error de Descartes*” (1994), Damasio analitza el paper de les *emocions* i la seva relació amb la *raó* en la vida de les persones quan prenem decisions dins un entorn social que requereix del domini i aplicació de normes morals que dirigeixen l’elecció i acció de l’individu. La seva investigació parteix de l’estudi de casos de pacients que sofriren lesions en el lòbul frontal del cervell (perdent part de la massa cerebral ubicada dins aquesta àrea) a les que seguien canvis rellevants en la seva conducta, caràcter o, en general, vida quotidiana. Un dels casos més important que Damasio estudià en profunditat i que obri el seu llibre és el de Phineas Gage.

enfrentem a la incertesa quan hem de fer un judici moral, decidir sobre el futur d'una relació personal, elegir alguns mecanismes per evitar quedar-nos sense un cèntim quan siguem vells o planificar la vida que tenim per davant. L'emoció i el sentiment, juntament amb la maquinària fisiològica oculta darrere ells, ens ajuden en la intimidadora tasca de predir un futur incert i de planificar les nostres accions en conseqüència.

(...) Com desenvoluparen les espècies complexes el sistema de raonament intel·ligent? La nova proposta de *L'error de Descartes* és que el sistema de raonament es desenvolupà com una extensió del sistema emocional automàtic, en el que les emocions complien distintes funcions dins el procés de raonament. Per exemple, les emocions poden destacar la importància d'una premissa i, en fer-ho, influir en la conclusió a favor de la mateixa premissa. Les emocions també ajuden en el procés de tenir en ment els múltiples factors que s'han de tenir en consideració per arribar a una decisió.

La participació obligada de les emocions en el procés de raonament pot resultar avantatjosa o perniciosa segons les circumstàncies de la decisió i el passat de qui decideix. La qüestió de les circumstàncies queda ben il·lustrada amb el relat que incia el llibre *Blink* de Malcom Gladwell. Els conservadors del Getty Museum determinaren que una escultura grega era autèntica en el context del seu desig d'incloure la peça en la seva col·lecció. Per altra banda, alguns experts externs consideraren que l'objecte era una falsificació basant-se en un sentiment visceral de rebuig en veure-la per primera vegada. Emocions de distint signe participaren en aquestes dues valoracions diferents en distintes etapes del procés de raonament. Per alguns, predominava un gratificant desig de donar la seva aprovació a l'objecte, mentre que per altres imperava el visceral desig de que quelcom estàs en ordre. No obstant en cap dels dos casos la raó actua tota sola, i aquest és el punt clau que plantejava en *L'error de Descartes*. Quan s'eliminen per complet les emocions del plànol del raonament, com s'esdevé en determinats estats neurològics, la raó resulta ser encara més imperfecta que quan les emocions ens juguen males passades en les nostres decisions.

(...) En altres paraules, les emocions tenen una funció important que complir en la intuïció, aquest ràpid procés cognitiu en el que arribem a una conclusió concreta sense ser conscients de totes les passes lògiques intermèdies. (...) És obvi que mai he volgut contraposar les emocions a la raó, sinó més bé considerar les emocions com a mínim com una ajuda per a la raó i en el millor dels casos en diàleg amb ella. Tampoc he contraposat les emocions a la cognició, ja que considero que les emocions aporten informació cognitiva, directament i mitjançant els sentiments.

(...) Una segona idea que impregna aquest llibre és que és possible que l'essència d'un sentiment no sigui la d'una qualitat mental difícil de retenir lligada a un objecte, sinó més bé la percepció directa d'un llenguatge específic: el del cos. (...) Els sentiments acaben sent "qualificadors" (*de les coses/estímuls que afecten el cos*). (...) L'estat corporal qualificador, positiu o negatiu, està acompanyat i envoltat per una manera de pensar corresponent: ràpida i rica en idees quan l'estat corporal es troba en la banda positiva i agradable de l'espectre, lenta i repetitiva quan l'estat corporal es desvia cap a la banda dolorosa.

En aquesta perspectiva, els sentiments són els sensors de l'encaixament o de l'absència del mateix entre la naturalesa i la circumstància. I per naturalesa vull dir tant la naturalesa que heretam en forma de paquet d'adaptacions dissenyades genèticament, com la naturalesa que hem adquirit en el desenvolupament individual, mitjançant interaccions amb el nostre ambient social, voluntària o involuntàriament. Els sentiments, juntament amb les emocions de les que procedeixen no són un luxe. Serveixen de guies interns, i ens ajuden a comunicar als altres senyals que també poden guiar-los. (...) Si no fos per la possibilitat de sentir els estats del cos, que de manera innata tenen programat ser dolorós o plaents, no hi hauria sofriment ni alegria, no existiria desig ni clemència, no hi hauria lloc per a la tragèdia ni la glòria ni la condició humana.

(...) Amb el temps, les observacions realitzades a aquells pacients donaren pas a una altra idea de *L'error de Descartes*: el concepte de que els sistemes cerebrals que s'ocupen conjuntament de les emocions i la presa de decisions generalment participen en la gestió de la cognició i el comportament socials.”